

Het hoger en lager zelf

Wat theosofie is, of bedoelt te zeggen, is op vele manieren uit te drukken. Dit artikel is ontstaan als een moderne bewerking van een hoofdstuk over het hoger en lager zelf in het boek De ware H.P. Blavatsky van William Kingsland (1928)

Belangrijk is het onderscheid dat gemaakt moet worden tussen het blijvende en tijdelijke zelf, vaak benoemd als het hoger en lager zelf; het onderscheid tussen de onsterfelijke geestelijke individualiteit en de tijdelijke persoonlijkheid, die is wat wij normaliter “ons zelf” noemen.

Het onderscheid is zo belangrijk omdat het aan de wortel ligt van die grote *tweevoudigheid* in onze aard. Er schijnt een voortdurende strijd te zijn tussen wat wij goed en kwaad noemen, of de ingevingen van het hoger zelf zoals ze zijn, tegen de eigen wil van het lagere persoonlijke zelf.

Dit is te zien als de sleutel tot veel dat anders raadselachtig is in het leven van H.P. Blavatsky – zoals het ook bij elk van ons is. Alleen was er bij haar een bijzondere *persoonlijkheid*, buitengewoon sterk en met een eigen wil, en daarbij begiftigd met ongekende paranormale eigenschappen. Wat haar eigen innerlijke worsteling aangaat heeft zij bereikt, dat zij die lagere persoonlijkheid volkomen tot onderwerping aan de wil en de doeleinden van het hoger zelf bracht *in alle dingen die betrekking hadden op haar levenswerk en zending zoals zij deze van haar grote leraren ontvangen had*. Dit laatste moet er bij vermeld worden omdat zij in veel gevallen de persoonlijkheid haar eigen gang liet gaan, zoals wij allen dat doen.

Hier willen wij proberen een algemene blik te krijgen op de verhouding tussen het hoger en het lager zelf in haar filosofische en psychologische aspecten. Het verschil tussen het hoger en het lager zelf is zo oud als de oudste wijsbegeerte in de wereld, maar in het Westen is het in de christelijke leer uit het oog verloren. Deze erkent alleen een *persoonlijk* zelf, een zelf dat zijn bestaan begint als het als afzonderlijke mens in deze wereld geboren is; het had geen voorbestaan en toch van dat ogenblik in de tijd af een eindelooz eeuwig leven voor zich. Dit was niet wat de meer verlichte eerste kerkvaders zoals Origenes leerden.

Het beginsel, dat aan de leer van de onsterfelijkheid van de ziel ten grondslag ligt, is zeer eenvoudig. Het is eenvoudig dit: dat de mens, zoals wij hem nu kennen, zowel een sterfelijke als een onsterfelijke aard bezit. Zijn sterfelijke aard is dat deel van hem, dat tot de wereld van verschijnselen behoort: de wereld van tijd, ruimte en oorzakelijkheid, waarin alles aan geboorte, groei en dood onderhevig is. Zijn onsterfelijke aard is dat hogere of innerlijkste deel van zijn wezen, dat geworteld is en gegrondvest in het onsterfelijke, eeuwige, volstreckte *Beginsel*, waaruit alle dingen voortkomen, waartoe alle dingen moeten terugkeren en waarin alle dingen leven, bewegen en hun wezen hebben.

Dit Beginsel kan het Absolute genoemd worden, de godsdienst noemt het God. Het lagere aardse zelf of die *persoonlijkheid* die wij gewoonlijk ‘ons zelf’ noemen, kan uit de aard van de zaak niet onsterfelijk zijn. Terwijl het hoger zelf aan de andere kant onsterfelijk is in zijn eigen aard, omdat het één is met het eeuwige Absolute of God. Dit is de leer van de inwezenlijk goddelijke aard van de mens. Dat hoger zelf scheidt zich nooit van zijn eigen aard af. Het is altijd geweest, is en zal zijn de geestelijke *werkelijkheid* in onze aard. Het heeft geen ‘verlossing’ nodig. Integendeel, alleen door zich

met dat hoger zelf te verenigen, is er eerst verlossing voor de lagere persoonlijkheid mogelijk. Het is de 'Christus in u'.

De wereld van verschijnselen, waartoe het lager zelf of de persoonlijkheid behoort, is niet louter onze tegenwoordige buitenwereld of het heelal van grove stof; ze omvat verschillende autonome innerlijke gebieden: het etherische, het astrale en lager verstandelijke. Dit laatste is het gebied van het formele en concrete denkvermogen of verstand, dat alles onder de categorieën van tijd, ruimte en oorzakelijkheid beziet. In theosofie wordt dit laatste meestal benoemd als het lagere *manas*.

Dit lager *manas* of formeel begripsvermogen dat ons gewone bewustzijn of denkende persoonlijkheid uitmaakt, is in wezen het bewustzijn van een tweevoudigheid: alles schijnt voor ons zijn tegenstelling te hebben; wij zijn niet in staat met dit begripsvermogen oftewel met het redelijk verstand die blijkbare tweevoudigheid te boven te komen.

Maar wij moeten ook de tweevoudigheid van het denkvermogen zelf erkennen. In zijn lagere aspect is het de kenner van de buitenwereld der verschijnselen onder de categorieën van tijd, ruimte en oorzakelijkheid, zoals Kant ons aangetoond heeft. Maar het is zelf de *schepper* van de buitenwereld van verschijnselen. Natuurlijk niet voor ieder mens afzonderlijk – hoewel ook dit zelfs tot op zekere hoogte waar is – maar gezamenlijk.

In zijn uiterste opvatting is het het kosmisch of universeel denkvermogen, de *logos*, "door wie alle dingen gemaakt zijn, en zonder wie geen ding gemaakt is dat gemaakt is." Het hogere aspect van *manas* in de mens kan bereikt worden wanneer het bewuste subject zijn aandacht naar binnen in plaats van naar buiten wendt. Verder naar binnen kunnen wij op het huidig standpunt van onze ontwikkeling de uitoefening van een vermogen erkennen, dat min of meer een rechtstreeks waarnemen van de werkelijkheid of waarheid is, en waarvoor wij geen betere naam schijnen te hebben dan *intuïtie*. Voorbij de intuïtie echter hebben wij een nog hogere uitoefening van een vermogen dat zich uit in de *mystieke verlichting*.

Mystiek is in haar eigen wezen de uitoefening van een bovennormaal vermogen, dat het verstand overtreft. Daarbij krijgt de mens innerlijk een bewuste levenservaring van zijn eenheid met de absolute Werkelijkheid. Als hij dat doet, raakt hij niets aan wat buiten hem zelf is. Hij valt terug op de gelukzalige diepten van zijn eigen wezen, van zijn eigen innerlijke geestelijke aard die deel uitmaakt van en één is met de absolute Werkelijkheid. Anders gezegd: hij is in aanraking met zijn blijvende of hoger zelf en hij doet dit in de eerste plaats door te ontstijgen aan het formele denkvermogen van concrete denkbeelden. Door het bewustzijn van het hoger *manas* binnen te gaan ontvangt hij het licht van de twee hoogste beginselen, *atma* en *boeddhi*. Deze drie geestelijke beginselen, *atma-boeddhi-manas*, vormen de goddelijke onsterfelijke *individualiteit*, de geestelijke drieheid als onderscheiden van de lagere *persoonlijkheid*.

Het is deze blijvende *individualiteit* die de reeks persoonlijkheden overschaduwet, welke verschijnen en verdwijnen als verblekende schimmen in de grote kringloop van de verschijnselenwereld van tijd en ruimte. Het is dit hoger zelf, waarheen de persoonlijkheid zijn strevingen richt in al wat als godsdienst bekend is. Want godsdienst – afgezien van alle vragen van leer, geloof of leerstuk – is de streving van de lagere persoonlijkheid om een leven van geestelijke hoedanigheid te bereiken en een volmaaktheid van waarheid, goedheid en schoonheid, vaag als het hoogste goed erkend.

Alleen als dit hoger zelf erkend wordt en het overheersende beginsel in de ziel wordt, en het echte leven van de lagere persoonlijkheid wordt, kan er voor die persoonlijkheid enige 'verlossing' zijn. Want alleen door vereniging met het hoger zelf – de "Christus in u" – kan wellicht iets van de persoonlijkheid dat proces van ontbinding overleven, dat vroeg of laat het lot is van alles in de *wereld van verschijnselen*, van atomen tot zonnestelsels.

Het lager zelf omsluit en verduistert het goddelijk, innerlijk, geestelijk zelf. Het lager denkvermogen verduistert zo het ware, door een proces van beperking onder de categorieën van wat wij kennen als tijd, ruimte en oorzakelijkheid. Om deze reden schrijft Blavatsky in de *Stem van de Stilte*: "Het denkvermogen is de grote doder van het werkelijke. Laat de leerling de doder doden."

Voor allen, die er naar streven *het pad* te betreden, dat Oude Wijzen aangewezen hebben en dat Blavatsky wederom aangeduid heeft als het pad dat naar bevrijding en adeptschap voert, is juist het onmiddellijke doel om de sluier van *maya* of illusie waarin de gewone persoonlijkheid leeft, weg te nemen en toe te laten dat het licht van de eeuwige Werkelijkheid het gehele bewustzijn verlicht.

In de psychologie wordt erkend dat de persoonlijkheid geheel overheerst kan worden door een 'gedissocieerd complex'; dat wil zeggen dat één of ander vast denkbeeld met bijbehorende gedachten de gehele persoonlijkheid voor een tijd inneemt of wordt. In de ergste gevallen ontbreekt alle gewoon redelijk denken. In andere gevallen kan de persoon gewoon denken over alles behalve over dat ene onderwerp .

Nu mogen wij zeggen dat onze gewone persoonlijkheid, verenigd in het lagere *manas*, precies zo'n 'gedissocieerd complex' uit de gehele inhoud van ons wezen of bewustzijn is. Feitelijk voeren wij voortdurend die dissociatie uit, telkens wanneer wij ons met aandacht in een bijzonder onderwerp verdiepen en misschien alles vergeten wat om ons heen gebeurt. Wij kunnen daarom de handeling van het lager *manas* dat gewoonlijk onze persoonlijkheid overheerst, vergelijken met een gedissocieerd complex van het hoger *manas*. Dit hoger *manas* sluit het lager *manas* in, maar bovendien nog veel meer.

Volgens theosofie is het verstanddenken, het lagere *manas* uiteindelijk voortgekomen uit een hogere vorm van bestaan. Dit houdt in dat wij ons bewustzijn tot het peil van het hoger *manas* moeten verheffen, voordat wij ons van de beperkingen en drogbeelden welke het formele begripsvermogen schept, kunnen bevrijden.

Op deze scheidingslijn tussen het hoger en lager *manas* heeft de grote levensstrijd plaats. Hier is het, dat de persoonlijkheid – of wat misschien vaak de 'ziel' genoemd wordt – haar verlossing, of haar verdoeming veroorzaakt; haar blijvend bestaan of haar volslagen vernietiging bewerkt. "De 'ziel' (persoonlijkheid) die zondigt, zij zal sterven." Maar wat is zonde? Indien wij deze vraag uit een kosmisch oogpunt beantwoorden, kunnen wij de begripsbepaling van de *Theologia Germanica* aannemen:

"Zonde is niets anders dan dat het schepsel zich van het onveranderlijke goede afkeert en zich bezighoudt met het veranderlijke: dat is te zeggen dat zij zich van het volmaakte keert naar 'wat gedeeld is' en onvolmaakt, en meestal naar zich zelf."

Wij zeggen dus dat, naar gelang de mate waartoe de 'ziel', de persoonlijkheid, gevormd is uit of bestanddelen bevat van de lagere wereld der verschijnselen, zij in die mate noodzakelijk vergaan moet. Of wellicht beter gezegd dat zij nog voort moet gaan met onderhevig te zijn aan *sterfelijkheid*, de altijd veranderende stroom, het drogbeeld van die lagere wereld van verschijnselen, totdat zij na een lange, lange ontwikkeling die bestanddelen volkomen uitgeworpen of omgezet heeft. Totdat het zelf van de persoonlijkheid verenigd schijnt met het hogere, onsterfelijke, geestelijke zelf. De persoonlijkheid is dan volkomen opgelost in het heldere licht van de eeuwige onvergankelijke *Werkelijkheid*, waartoe zij nu blijkbaar opgestegen is. Hoewel zij in waarheid al die tijd niets anders was, en nooit zijn kan, in haar wezenskern dan *Dat*. "Het kan er alleen in opgeslorpt worden, omdat zij van dezelfde substantie gemaakt is. *Tat twam asi*: Gij zijt Dat, is de kernleer van de oude Upanishaden. Wij lezen hetzelfde in de *Theologia Germanica*:

"Dat wat volmaakt is, is een wezen, dat alle dingen begrepen heeft en ingesloten in zich zelf en zijn eigen substantie, zonder hetwelk en naast hetwelk er geen ware substantie is. Want hij is de substantie van alle dingen en is in zich zelf onveranderlijk en onbeweeglijk, en verandert en beweegt alle andere dingen. Want wanneer de ijdele verbeelding en onwetendheid in begrijpen en kennis van de waarheid omgezet zijn, houdt de aanspraak vanzelf op, dat iets ter wille van ons bestaat. Dan zegt de mens: Zie, ik, arme dwaas die ik was. Ik verbeeldde mij dat ik het was, maar zie, het is en was inderdaad God!"

Theosofie geeft een indeling van de verschillende 'beginselen', die onze gehele aard gedurende een belichaming samenstellen. Wij behoeven ons hier niet met een uitvoerige ontleding van de aard en de werkingen van ieder beginsel bezig te houden. Wij kunnen ons beperken tot het hoofdonderscheid tussen het lager en hoger zelf, tussen de vier lagere beginselen – die de persoonlijkheid vormen – en de drie hogere – "de opperste onvergankelijke drieheid" – die de onsterfelijke individualiteit vormen.

Wij kunnen deze indeling eenvoudig als een exoterische lering beschouwen, voldoende om de bestudeerder een eind op weg te helpen. Er achter ligt het geheim van inwijding, dat de aspirant voor zich zelf ontdekken moet als hij langs het pad verder gaat; maar zelfs dan zal de onderzoeker die intuïtie heeft, erkennen dat met dergelijke indelingen niet alles verduidelijkt kan worden en zal vermijden te sterk aan een bepaalde indeling te hechten.

Ook al die 'theosofische' indelingen: 'beginselen', 'bollen', 'ketens', 'ronden', 'kringen' etc., behoren noodzakelijk tot de gezichtskring van het lagere 'redelijke' denkvermogen, dat de categorieën van tijd en ruimte niet overschrijden kan. Het onderwerp wordt voorgesteld op een wijze die begrijpelijk kan zijn. We kunnen proberen om er uit te halen wat wij kunnen. Deze beschrijving geeft weer zoals het op ons overkomt in onze huidige staat van ontwikkeling; wat ook de *Werkelijkheid* achter de gehele stroom van verschijnselen, het grote verloop van in-wikkeling en ont-wikkeling, wezen moge. Blavatsky beschouwt het heelal (in *De sleutel tot de theosofie* hoofdstuk VI) als de enige universele en eeuwige *Werkelijkheid* die een periodieke spiegeling van *zichzelf* op de oneindige diepten van de Ruimte werpt. Deze weerspiegeling die wij als de objectieve, stoffelijke wereld beschouwen, houdt zij voor een tijdelijke illusie. Alleen wat eeuwig is, is werkelijk.

Nu is het een axioma van de Oude Wijsheid, dat de mens de microkosmos van de macrokosmos is; dat hij de macrokosmos en het macrokosmisch verloop in zijn gehele aard en samenstel weerkaatst. Het is belangrijk om dit te begrijpen en in gedachten te houden. De mens kan niet als 'beginsel' iets hebben, dat niet kosmisch van nature is. Hij zou geen emotioneel lichaam of voertuig en geen verstandslichaam kunnen hebben als er niet in de eerste plaats een emotionele substantie en een mentale substantie als kosmische beginselen zouden bestaan. Ook een grofstoffelijk en een etherisch lichaam kan de mens slechts hebben omdat er een kosmische stoffelijke substantie – of 'stof' zoals wij het normaliter noemen – en een kosmische ether bestaat.

Omdat de mens nu een microkosmos van de macrokosmos is, heeft hij in zijn vier lagere beginselen, in zijn persoonlijkheid, een weerkaatsing van het macrokosmisch verloop van in-wikkeling en ontwikkeling. Hij is steeds gewikkeld in cycli van geboorte, volwassenheid en dood. Tijds en ruimte zijn geen realiteiten, maar toestanden van bewustzijn. Daarom kunnen we de objectieve, stoffelijke wereld als een schijnbeeld beschouwen. En nog veel meer kunnen wij de tijdelijke persoonlijkheden waaraan de gewone mens zoveel gewicht hecht en waaraan hij zich en hier en in zijn toestand na de dood zo volhardend hecht, beschouwen als een schijnbeeld.

De vraag: "Maar wat is het onderscheid tussen deze 'ware Individualiteit' en het 'ik' waarvan wij ons allen bewust zijn?" kunnen wij beantwoorden zoals Blavatsky dat deed:

"Wat wordt er bedoeld met 'ik'? Wij kunnen onderscheid maken tussen het eenvoudige feit van zelf-bewustzijn, het eenvoudige gevoel van 'ik ben ik', en de samengestelde gedachte van 'ik ben Smit' of 'mevrouw de Bruin'. Als we uitgaan van het bestaan van reïncarnatie voor de individualiteit, dan is dit onderscheid de hoofdspil, waarom het gehele denkbeeld draait. Kijk, 'Smit' betekent in feite een lange reeks dagelijkse ervaringen, samen geregen door de draad van het geheugen, die dat vormen wat 'Smit' 'zich zelf' noemt. Maar geen van deze 'ervaringen' zijn werkelijk het 'ik', en evenmin geven ze 'Smit' het gevoel dat hij zich zelf is, want hij vergeet het grootste deel van die ervaringen en ze brengen het gevoel van een 'zelf zijn' in hem slechts zolang ze duren. Daarom maken wij onderscheid tussen deze bundel van 'ervaringen' die wij de valse, want eindige en vluchtige, persoonlijkheid noemen, en dat bestanddeel in de mens waaraan het gevoel van 'ik ben ik' te danken is. Het is dit 'ik ben ik', dat wij de 'ware individualiteit' noemen, en wij zeggen dat deze individualiteit net zoals een toneelspeler, vele rollen op het levenstoneel speelt. Laten wij elk nieuw leven op aarde van dezelfde individualiteit een avond op het toneel van een schouwburg noemen. De ene avond verschijnt de toneelspeler, of de individualiteit als Macbeth, de volgende als Shylock, de derde als Romeo, de vierde als Hamlet of King Lear enz., totdat hij de gehele cyclus van incarnaties doorlopen heeft. De individualiteit begint zijn levenspelgrimstocht als een fee, een Ariel of een kaboutertje, het vervult de rol van figurant, is een soldaat, een bediende, iemand uit het koor, klimt dan op tot de 'sprekende rollen', speelt hoofdrollen en daartussen onbeduidende, totdat deze zich tenslotte van het toneel terugtrekt als Prospero, de magiër."

Over ontwikkeling wordt door wetenschap en filosofie voldoende gezegd, maar wij horen zeer weinig over in-wikkeling. Toch kunnen wij het één niet zonder het andere hebben. Ieder ontwikkeld organisme, van een atoom tot een zonnestelsel, of van een morene tot een mens, sluit de noodzakelijkheid in van een in-gewikkeld beginsel, of dat in-gewikkeld beginsel eenvoudig energie genoemd wordt of 'leven'. Binnen de begrenzingen van het stoffelijk atoom van stof is een grote

voorraad van wat de wetenschap energie noemt, opgesloten. Maar theosofie beschouwt dit als een aspect van het ene Leven. Breek het stoffelijk atoom op en zijn in-gewikkelde energie komt vrij, het wordt kosmisch, het keert tot zijn vooratomische toestand terug. Breek het stoffelijk organisme van de afzonderlijke mens op en hetzelfde gebeurt met de hogere of diepere 'beginselen' van die mens. Het bewustzijn van de individualiteit valt op die innerlijke of meer kosmische toestanden terug.

De Oude Wijsheid, houdt het er op dat dat verloop van in-wikkeling en ont-wikkeling in een cirkelvormige beweging plaatsvindt, waardoor onder andere de afzonderlijke vormen of organismen tot bestaan komen. En zelfs is deze beweging toe te passen door de uitgestrekte tijdperken heen op het gehele zichtbare heelal als een cyclische openbaring van een Alomtegenwoordig, Eeuwig, Grenzeloos en Onveranderlijk Beginsel, waarover alle bespiegeling onmogelijk is. Cyclus binnen cyclus, niet alleen de delen, de atomen of zonnestelsels, maar het gehele geopenbaarde heelal verschijnt en verdwijnt: het komt voort uit wat voor ons bewustzijn *subjectiviteit* is, tot objectiviteit en keert aan het einde van een tijdperk weer terug tot die subjectiviteit. In Oosterse termen wordt dit verloop voor het hele heelal uitgedrukt als de 'dagen en nachten van Brahma'. Afzonderlijke werelden ontstaan en vergaan in vele kleinere cycli. Dit geldt ook voor de aarde. En het geldt voor de ontwikkeling van de mensheid.

Zo is gemakkelijk in te zien, dat de afzonderlijke mens slechts het kosmische verloop herhaalt in zijn eigen kleine cyclus van verschijningen en verdwijningen, of geboorten, sterven en opnieuw geboren worden op deze aarde. In de tussentijd tussen zijn verschillende aardlevens valt hij op de meer innerlijke of kosmische gebieden van zijn wezen terug.

Zoals reeds gezegd, heeft de mens te maken met de strijd tussen het hogere en lagere zelf. De sleutel tot begrip voor het bestaan van deze strijd is: dat het lager zelf – de vier lagere beginselen – het voortbrengsel is van het ontwikkelingsverloop van het leven, dat de wetenschap tot de allerlaagste vormen van leven op deze aarde nagespeurd heeft. En de persoonlijkheid heeft achter zich en diep in zijn aard zelf, dat uitgestrekte ontwikkelingsverloop van het leven op deze aarde ingedrukt gekregen, van de laagste organismen af aan. Dit is niet slechts een verloop in het verleden, dat de mens nu achter zich heeft gelaten. Het is iets dat elk individu afzonderlijk van het ogenblik van ontstaan in zijn moederschoot af, herhaalt. Ieder afzonderlijk individu snelt in de negen maanden vóór de geboorte door het hele ontwikkelingsverloop heen: van de enkele kiemcel of monere gaat de kern door metazoa, ongewervelde dieren, vissen, tweeslachtigen, kruipende dieren, vogels tot zoogdieren – tot welke laatste klasse hij als dier op deze dag behoort. Andere klassen zullen later volgen in de miljoenen jaren, die nog op de weg voor de menselijke ontwikkeling op onze aarde liggen.

Tegenwoordig is de mens in staat, min of meer gemakkelijk op het hogere kosmische beginsel manas – denkvermogen, verstand, rede – te antwoorden door middel van zijn hoger ontplooid organisme. En hij wordt bij intuïtie door de nog hogere beginselen van atma en boeddhi, de ware geestelijke wortel en bron van zijn wezen, overschaduwde. Deze overschaduwing is het, die het grote religieuze of spirituele instinct in de mens vormt, het instinct van terug te keren tot zijn oorsprong; van zijn ware innerlijke goddelijke aard te beseffen. Dit diep gewortelde instinct is getracht uit te drukken door de tot nog toe bewolkte en verkeerde lagere aard van de mens in talrijke en vreemde vormen en bewoordingen. Het is door de gehele geschiedenis heen de machtigste factor ten kwade zowel als ten goede in het menselijke ontwikkelingsverloop geweest.

Als wij de tegenwoordige mensheid beschouwen, kunnen wij zien dat het voornaamste middelpunt van de ontwikkeling gelegen is in het denkvermogen, manas. Het is het denkvermogen, dat, werkend als verstand, niet alleen de grootste werkzaamheid aan de dag legt, maar ook, in onze wetenschappelijke en technologische vorderingen, de grootste vooruitgang. Tegelijkertijd moeten wij erkennen dat deze ontwikkeling van manas nog in hoofdzaak naar beneden, dus naar buiten gekeerd is: het denken van de grote meerderheid van ons is nog hoofdzakelijk of geheel op 'de dingen van deze wereld' gericht, op het verkrijgen van stoffelijke rijkdom, voorspoed of macht, waar alle strijd, tweespalt en oorlogen van onze huidige zogenaamde *beschaving* op uitlopen. Wij zullen nooit werkelijk beschaafd worden en er zal geen einde aan oorlogen komen, totdat de grote meerderheid van ons zal leven met het bewustzijn van het hoger geestelijk manas. Dan zal de algemene broederschap een voltooid feit geworden zijn. Wie van ons als individu kan naar waarheid zeggen, dat hij zich van gehechtheid aan het goede van deze wereld bevrijd heeft, of kan zelfs zeggen dat zijn voornaamste streven is om zich van de gehechtheid vrij te maken? Of wie kan zeggen dat hij zich van individuele, maatschappelijke of rasvooroordelen, en veroordelingen bevrijd heeft? Toch moet het tot ongehechtheid komen, voordat wij binnen kunnen gaan in ons geestelijk erfdeel, hetzij in deze wereld of in de volgende, die na de dood. Miljoenen zogenaamde geesten in die 'volgende wereld' zijn eenvoudig aan de aarde gebonden *persoonlijkheden*, niets dichter bij het ware geestelijke leven dan zij in het lichaam waren.

In wat godsdienst genoemd wordt – dat is te zeggen in geformuleerde geloofsvormen, belijdenissen, leerstukken – zien wij de poging van het denkvermogen of het verstand, om in dat lagere gebied van tijd en ruimte de intuïtieve erkenning van de hogere geestelijke aard van de mens neer te doen dalen. Maar religie is niet geformuleerd geloof – het is de zuivere geestelijke hoedanigheid van het leven, bevrijd van de lagere bestanddelen, omdat de lagere aard de geest verduistert. Een mens wordt niet 'verlost' door één of ander geloof te belijden, noch door iets dat voor hem gedaan is, noch door louter goede werken. De geestelijke wedergeboorte, de terugkeer tot zijn inwezenlijke goddelijke aard, is een innerlijk verloop in de mens zelf.

*“Ook al is Christus onze Heer duizend keren in Bethlehem geboren,
en niet in u, uw ziel blijft toch voor eeuwig verloren.”*

Tegenwoordig beschouwt men dat bereiken van het geestelijke, die geboorte van de 'Christus in u', voornamelijk als mysticisme. Wij kunnen die hogere streek van bewustzijn zeker alleen aanraken in mystieke toestanden van bewustzijn. Maar mysticisme is voor de meeste mensen gelijkwaardig met een vage, ongezonde gevoels sfeer, terwijl het voor de ware mysticus zelf de diepste werkelijkheid van zijn aard is. Als hij die eenmaal aangeraakt heeft, kan hij aan 'de dingen van deze wereld' niet langer de geringste 'werkelijkheid' of waarde toekennen. Hij is niet in staat in verstaanbare uitdrukkingen kenbaar te maken, wat die diepere werkelijkheid is waarmee hij in aanraking is; juist doordat dat bewustzijn tot het hoger manas behoort, dat de categorieën van tijd en ruimte te boven gaat.

Tegelijkertijd moeten wij erkennen dat de afzonderlijke mysticus op de huidige trap van ontwikkeling van de mens een zeldzaamheid is. Maar ook dat in die afzonderlijke gevallen zelfs bij de klassieke mystici het vermogen zeer onvolkomen ontwikkeld is en min of meer bij tussenpozen en bij afwisseling werkt.

In tegenstelling tot deze min of meer natuurlijke ontwikkeling van de geestelijke aard en vermogens wordt er door de Oude Wijsheid op gewezen dat die hoedanigheden door een bepaalde zeer krachtige oefening te verkrijgen is. Daarin komt kennis van de hogere en diepere wetten van de natuur en van ons eigen wezen trede voor trede op het *pad* dat min of meer geleid wordt door hen, die reeds meesters en ingewijden in de hogere wetenschap zijn.

De mysticus is te vergelijken met iemand die zich plotseling – hij weet niet hoe – op een hoge bergtop bevindt. Daar vangt hij bij ogenblikken een glimp – hij weet niet hoe – van ongedroomde Werkelijkheden, maar hij kan zijn standpunt door zijn eigen wil niet handhaven. Zo schrijft Augustinus:

“En wanneer die kracht ook binnen mij veranderlijk bevonden wordt, verhief ze zich tot haar eigen begrip en onttrok haar gedachten aan de ervaring, waarbij ze zich losmaakte van de tegenstrijdige drang van zinnelijke beelden, opdat ze ontdekken zou wat dat licht was waarin ze gebed was, wanneer ze uitriep dat het onveranderlijke zonder twijfel beter was dan het veranderlijke en hoe ze het onveranderlijke had leren kennen; want anders kon ze het niet zo vol vertrouwen boven het veranderlijke verkozen hebben. En zo geraakte ze, met de flits van een haastige blik tot het gezicht van Dat wat is. En toen zag ik ten laatste Uw onzichtbare dingen, begrepen door middel van de dingen die gemaakt zijn; maar ik kon mijn blik niet volhouden; mijn zwakheid werd teruggestoten en ik werd tot mijn gewone ervaring teruggevoerd, waarbij ik niets dan een liefhebbende herinnering met mij meebracht, en als het ware de geur van die spijzen koesterde, welke ik niet in staat was te eten.”
(Bekentenissen)

Maar iemand die dit pad op systematische wijze benadert, beklimt gestaag de berg, zet zijn voet bij iedere stap veilig neer en past zich onder het stijgen aan aan de veranderende omstandigheden en ijlere dampkring van de hoogten welke hij bereikt en overtrekt. Wanneer hij tenslotte de allerhoogste top bereikt, is hij een adept geworden, een meester van wijsheid, een verlosser van de mensheid, een Boeddha, een Christus.

“Hij staat nu als een witte zuil gekeerd naar het westen, op wiens aangezicht de opkomende zon der eeuwige gedachte haar eerste, heerlijkste stralen uitgiet. Zijn denkvermogen, een kalme en eindeloze oceaan gelijk, spreidt zich in oeverloze ruimte uit. Hij houdt leven en dood in zijn sterke hand. Ja, Hij is machtig. De levende kracht, in hem vrijgemaakt, die kracht die Hij zelf is, kan de tabernakel van de begoocheling hoog boven de goden, boven de grote Brahma en Indra verheffen” (De Stem van de Stilte, blz. 64).

Zo wijst de Oude Wijsheid het doel aan van ieder individu in de mensheid in de lange, lange loop van de ontwikkeling; hoewel in de tegenwoordige tijd de grote meerderheid nog niet in staat is zelfs een blik op de mogelijkheid ervan te werpen, of die verheven boodschap te ontvangen. Zij worden helemaal door de dingen van deze wereld in beslag genomen.

Wij kunnen deze grootheid van de volmaakte goddelijke mens niet bereiken alleen maar door op te gaan in gevoel. Dit kan zelfs één van onze grootste hinderpalen zijn. Wij moeten de wetten van ons wezen, het geestelijke zowel als het lichamelijke, *kennen* en *manas* of denkvermogen is het beginsel waardoor die kennis verkregen wordt.

Maar kennis is niet alles. Er is nog zo iets als ‘geestelijke boosheid op hoge plaatsen’. Dit is één van de diepste geheimen van het Zijn – dat beide, zowel het ‘goede’ als het ‘kwade’, uit dezelfde bron komen. Zo zegt Jacob Böhme, één van de weinige werkelijke zieners die tot dat geheim genaderd zijn:

“God geeft macht aan ieder leven, hetzij goed of slecht, om alles te doen volgens zijn begeerte, want Hij zelf is Alles; en toch wordt Hij niet God genoemd wegens alle dingen doch wegens het licht waarin Hij bij zich zelf woont, en met Zijn macht door alle dingen schijnt. Hij geeft in Zijn macht aan alle wezens en werken; en ieder ding ontvangt Zijn macht in overeenstemming met zijn geschiktheid; het één neemt duisternis, het ander licht, elke honger begeert zijn eigendom, en toch is het hele wezen of zijn geheel van God, zij het slecht of goed, want uit Hem en door Hem zijn alle dingen; wat Zijn liefde niet is, is zijn toorn”. (De Signatura Rerum, VIII, 42)

Kennis van de verborgenheden van het leven moet daarom vergezeld gaan van een volkomen verzaking van het zelf. Anders leidt deze kennis naar ‘het linkerhandse pad’, tot het worden van een ‘zwarte magiër’. In de geschriften van H.P. Blavatsky worden wij voortdurend hiervoor gewaarschuwd.